

כ"א באדר א' התשע"א - 25.2.-4.3.2011
גליון 138

גם ערבית וגם דמוקרטית?

בעוד שהן נתן שרנסקי, הן כתבי הניו-יורק טיימס, והן המומחים למזה"ת אינם יודעים אם דמוקרטיה אכן תוכל לקום בעולם הערבי, ניתן רק להפיק לקחים מן העבר ולשער השערות סבירות לגבי העתיד

עמנואל נבון

כשיצא לאור ספרו של נתן שרנסקי יתרון הדמוקרטיה כשנה לאחר הפלישה האמריקנית לעיראק, הוא עורר ויכוח על ייתכנות הדמוקרטיה במדינות ערב. הנשיא האמריקני ג'ורג' בוש התאהב בספר (השבועון הבריטי האקונומיסט כתב אז כי הנשיא בוש מנהל רומן אינטלקטואלי עם שרנסקי) והמליץ לעוזריו לקראו. הרעיון כי דמוקרטיה עשויה לצמוח במדינות ערב ולתרום לשלום במזרח התיכון התאים היטב לממשל בוש, שניסה להצדיק פלישה למדינה שבה לא נמצא נשק להשמדה המונית. אולם שאלת הייתכנות של דמוקרטיה במדינות ערב הייתה אז גם רלוונטית וגם שנויה במחלוקת. לאור גל המרידות המתחולל עתה במדינות ערב, התשובה לשאלה זו היא קריטית.

כפי שהעיר ראש הממשלה בנימין נתניהו במידה מוצדקת של אירוניה, כי אפילו כתבי הניו-יורק טיימס אינם יודעים מה תהיינה תוצאותיהן של המרידות במדינות ערב – האם אנו עדים לתופעה דומה לזו שהתרחשה במזרח אירופה ב-1989 או לזו שהתרחשה באיראן ב-1979? מהו כוחם האמיתי של האחים המוסלמים? האם תיתכן צמיחה של דמוקרטיה במדינות שבהן לא קיים מעמד ביניים של ממש?

היות שהתשובות לשאלות אלו נשענות חלקית על ספקולציות, הוויכוח הפך לאידיאולוגי. השמאל בארה"ב קורא לפועלי גוגל להתאחד ומאשים את הספקנים בהשבתת השמחה. הימין האמריקני, מצידו, מגלגל עיניים נוכח מצב של ד'זה' וו, ומאשים את ממשל אובמה באי-הפקת לקחים מבגידתו של הנשיא ג'ימי קרטר בשאח של איראן.

ארה"ב לא תתיר לצבא המצרי לברוח

בעוד שהן שרנסקי, הן כתבי הניו-יורק טיימס, והן המומחים למזרח התיכון אינם יודעים אם דמוקרטיה אכן תוכל לקום בעולם הערבי, ניתן רק להפיק לקחים מן העבר ולשער השערות סבירות לגבי העתיד.

ראשית, חתימת הסכמי שלום עם משטרים אוטוקרטיים הוא אכן הימור. מאז חתימת הסכם השלום עם מצרים, דחו מרבית אנשי אקדמיה ועיתונאים בארץ את הטענה כי שלום אמיתי יכול להתקיים לאורך זמן רק בין משטרים דמוקרטיים. אף על פי שתיאוריית "השלום הדמוקרטי" היא דווקא פרי חשיבתו של עמנואל קנט הליברלי, היא מוצגת בישראל כתירוץ זול שהמציא הימין כדי לעכב את השלום שרק השמאל מעוניין בו.

שנית, אף מרד נגד משטר של שלטון יחיד במדינות ערב לא הוליד עד כה משטר דמוקרטי. נאצר וקדאפי הפילו מונרכים פוסט-קולוניאליים רק כדי לשבור בעצמם שיאים של רודנות והישרדות בשלטון. גם הלבנונים מרדו נגד סוריה ב-2005, ואילו כיום יש להם ממשלת חיזבאללה.

שלישית, מערכות הבחירות החופשיות המעטות שהתקיימו עד היום במדינות ערב הניבו בדרך כלל ניצחון למפלגות איסלאמיות. החזית האיסלאמית לניצחון זכתה בבחירות של 1991 באלג'יריה, וחמאס זכה בבחירות של 2006 ברשות הפלסטינית. כפי שהנציבות האירופית רואה במשאלי עם מעין מבחני כניסה שבהם יש תשובה נכונה ותשובה לא נכונה, סוברת מחלקת המדינה האמריקנית כי על בחירות חופשיות להוליד בהכרח חברות חופשיות.

רביעית, ארה"ב לא תתיר לצבא המצרי לברוח עם 50 מיליארד הדולר שהשקיעה בו בשלושים השנה האחרונות. היא תנסה לשמור על השפעת הצבא המצרי, בעודה משלמת מס שפתיים לרפורמות דמוקרטיות. אם תפגין ארה"ב תמיכה גלויה מדי בדמוקרטיה במצרים, יאשימו האחים המוסלמים את המפלגות הליברליות בבגידה פרו-אמריקנית. אם תשמור ארה"ב על פרופיל נמוך ותאפשר לצבא המצרי לדחות את הבחירות, יואשם המשטר הצבאי בגניבת המהפכה לטובת האינטרסים האמריקנים. בשני המקרים, האחים המוסלמים ירוויחו,

ועל ארה"ב תוטל האשמה.

ח"כ אחמד טיבי נוהג לטעון כי לא ייתכן שמדינה תהיה גם יהודית וגם דמוקרטית. האם הוא סובר כי תיתכן מדינה ערבית ודמוקרטית? תיאורטית, התשובה יכולה להיות חיובית: אם אין סתירה בין זהות לאומית לבין זכויות המיעוטים במדינות-לאום דמוקרטיות כמו יפן, שוודיה או ישראל, מדוע שתהיה סתירה כזו במדינת לאום ערבית? קשה לענות על שאלה זו, היות שלא קיימת אף דוגמה אחת למדינה שהיא גם ערבית וגם דמוקרטית. הטענה הערבית כי אי-אפשר שמדינה תהיה גם יהודית וגם דמוקרטית, היא בעצם תופעה הידועה בפסיכולוגיה כ"השלכה".

שרנסקי מסיים את ספרו בטענה כי לא רק בני אדם אלא גם העמים הם שווי זכויות. אמנם לא ניתן לחלוק על טענה זו, אף גם אי-אפשר להתעלם מן העובדה שהן רוסיה (שבה גדל שרנסקי) והן המזה"ת התיכון (שבו מתגורר שרנסקי) מהווים אינדיקציה ברורה שלעמים שונים יש גישות שונות לדמוקרטיה.

בעקבות המהפכה, דחה הפילוסוף ג'וסף דה מאטר את ההגדרה הצרפתית של "זכויות האדם" בניסוח של אריסטוקרט טיפוס: "פגשתי בחיי צרפתים, אנגלים ורוסים. אפילו שמעתי, הודות למונטסקיה, כי ישנם פֶּרְסִים. אך עלי לומר כי מעולם לא פגשתי את האדם, ואם הוא אכן קיים, זה נעשה ללא ידיעתי". אמנם כל בני אדם וכל העמים הם שווים. אך הם גם שונים. כפי שהערבים "משליכים" כשהם טוענים כי ישראל אינה דמוקרטית, האמריקנים עושים "השלכה" כשהם מצפים מן הערבים לענות את התשובה ה"נכונה" בקלפי.